Корват Олена Валеріївна

кандидат економічних наук, доцент, провідний науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID: 0000-0002-7977-6957

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Розглянуто активізацію процесів розробки правового регулювання штучного інтелекту в Україні. Обґрунтовано необхідність превентивних заходів для зниження ризиків використання систем зі штучним інтелектом. Наведено ключові результати напрацювань правових норм ЄС у сфері штучного інтелекту: подвійність мети політики розвитку та захисту від ризиків; визначення та класифікація систем штучного інтелекту; класифікація ризиків і шкоди, заборона систем з неприйнятним ризиком; жорстке регулювання систем з високим ризиком; вимоги до прозорості систем; встановлення відповідальності за шкоду, зокрема для органів державної влади; удосконалення процедур доведення шкоди. Запропоновано заборонити використання в Україні систем штучного інтелекту з неприйнятним ризиком та тимчасово з високим ризиком до впровадження державного регулювання та нагляду у сфері штучного інтелекту.

Ключові слова: правове регулювання, штучний інтелект, система штучного інтелекту, ризик, шкода, відповідальність.

Korvat Olena

PhD, Associate Professor, Leading researcher of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of National Academy of Law Sciences of Ukraine

ACTUAL ISSUES OF LEGAL REGULATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

The intensification of the processes of development of legal regulation of artificial intelligence in Ukraine is considered. The need for preventive measures to reduce the risks of using systems with artificial intelligence is substantiated. The key results of the development of EU legal norms in the field of artificial intelligence are presented: the duality of the goal of the policy of development and protection against risks; definition and classification of artificial intelligence systems; classification of risks and damage, prohibition of systems with unacceptable risk; strict

regulation of high-risk systems; requirements for system transparency; establishment of liability for damage, in particular for state authorities; improvement of damage proof procedures. It is proposed to prohibit the use of artificial intelligence systems with unacceptable risk and temporarily with high risk in Ukraine until the introduction of state regulation and supervision in the field of artificial intelligence.

Keywords: legal regulation, artificial intelligence, artificial intelligence system, risk, damage, liability.

Однією з найважливіших цифрових технологій Індустрії 4.0 є штучний інтелект (далі – ШІ). Він швидко розвивається і має значний потенційний вплив на всі сфери економіки, суспільства та державного управління. Україною заплановано широке використання цієї інноваційної технології. Так у 2020 році Кабінетом Міністрів України була схвалена Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні [1], яка визначає поняття ШІ, проблеми, що потребують розв'язання, мету, принципи, строки та завдання в ключових сферах державної політики. З липня 2023 року в Міністерстві Цифрової трансформації України (далі – Мінцифри) активізував свою діяльність експертно-консультаційний комітет з питань розвитку сфери ШІ в напрямах освіти, розробки законодавчої бази, налагодження міжнародного партнерства та запровадження ШІ в державному управлінні [2]. У серпні 2023 року Комітетом Верховної Ради України з питань цифрової трансформації була ініційована робота над правовим регулюванням ШІ [3]. До професійного аналізу юридичних питань відносно застосування ШІ та забезпечення захисту прав людини залучено Національну асоціацію адвокатів України [4].

Учасники робочої зустрічі, яка відбулась 08 серпня 2023 року в Національній асоціації адвокатів України, впевнені, що гармонізація державної політики та розробка на основі найкращого світового досвіду належного законодавства у сфері ШІ для України є актуальним завданням [3]. Однак, у керівників Мінцифри немає чіткого переконання в необхідності встановлення нормативних вимог: їх влаштовує відсутність національної законодавчої бази, вони також просувають завдання зі створення умов для роботи міжнародних компаній, які зацікавлені у тестуванні своїх розробок ШІ в Україні [5]. Така

позиція Мінцифри є необачливою. Крім переваг, що може надати ШІ в аналізі та прийнятті рішень, ця технологія несе великі ризики для безпеки людей і бізнесу, дискримінації, упередженості, маніпуляцій, можливого порушення приватності та конфіденційності, інших видів злочинного застосовування ШІ, у тому числі в системах озброєнь. Допущення топових компаній до тестування розробок ШІ, їх впровадження і використання в країні, яка не зробила превентивних заходів для захисту від потенційних технологічних помилок, зловживань і несумлінної практики в сфері ШІ, є бездіяльністю посадовців, що може заподіяти істотної шкоди не лише окремим фізичнім і юридичним особам, але і суспільству та державі в цілому.

В умовах поступової інтеграції економіки України в єдиний ринок ЄС національне законодавство доцільно базувати на європейському досвіді. До того ж перший в світі комплексний проект закону в сфері ШІ Акт про ШІ (Artificial Intelligence Act) [6], розроблено саме в ЄС. Для аналізу найважливіших аспектів європейського підходу в регулюванні ШІ доречно ознайомитись з ключовими результатами розвитку правових норм ЄС.

Захищаючи права людей та дбаючи про їх безпеку Європейський парламент ще у 2017 році ухвалив резолюцію, яка містить рекомендації Європейської Комісії відносно положень цивільного права з робототехніки [7], де зазначено, що правові та етичні проблеми, породжені розвитком ШІ, вимагають негайного втручання на рівні ЄС. Зокрема, розумні роботи з технологією ШІ (дрони, андроїди, медичні роботи, автомобілі тощо) мають бути класифіковані та зареєстровані; люди повинні мати постійний контроль над розумними машинами; необхідно приділяти особливу увагу емоційному впливу роботів на дітей і людей похилого віку; тестування, сертифікація та схвалення роботів і технологій повинні в подальшому супроводжуватися ефективним ринковим наглядом; законодавство має бути доповнено чітким керівництвом з етичних принципів для розробки, проектування, виробництва, використання та модифікації роботів; відповідальність за шкоду, спричинену робототехнікою та ШІ, потребує врегулювання.

25 країн-учасниць ЄС 10 квітня 2018 року у Декларації про співробітництво в галузі ШІ зобов'язались співпрацювати в напрямах підвищення технологічного й промислового потенціалу ЄС в сфері ШІ, розв'язання проблем, пов'язаних з ринком праці та освітою, а також забезпечення адекватного правового регулювання ШІ, зокрема з питань конфіденційності, захисту персональних даних, прозорості та підзвітності [8].

25 квітня 2018 року Європейською Комісією прийнято Комюніке «Штучний інтелект для Європи» [9], в якому окреслена позиція ЄС у конкурентному середовищі, ініціативи щодо підвищення технологічного та промислового потенціалу ЄС, поширення ШІ в економіці, підготовки до соціально-економічних змін, створення належного правового й етичного середовища підзвітності й довіри в розробці та використанні ШІ, спираючись на вже існуючу потужну та збалансовану нормативно-правову базу, зокрема на стандарти безпеки та відповідальності за продукцію, Загальний регламент захисту даних, Директиви про машини, про радіообладнання, про загальну безпеку продукції, а також на спеціальні правила безпеки (наприклад, для медичних пристроїв) та механізм відшкодування потерпілим у разі збитків, завданих ШІ.

Для виконання окреслених завдань Комісія 07 грудня 2018 року затвердила Скоординований план зі штучного інтелекту [10], де запропонувала державам-членам швидко впровадити законодавство, важливе для розвитку етичного, безпечного та передового ШІ.

08 квітня 2019 року Комісія випустила Комюніке «Побудова довіри до людиноорієнтованого штучного інтелекту» [11], де сформулювала сім ключових вимог до технологій ШІ: підтримання людини у прийнятті рішень та нагляд з боку людини; технічна надійність і безпека; конфіденційність і управління даними; прозорість; різноманітність, відсутність дискримінації та справедливість; соціальне й екологічне благополуччя; відповідальність і підзвітність.

У звіті «Відповідальність за штучний інтелект та інші нові технології» незалежної Експертної групи з питань відповідальності та нових технологій

Європейської Комісії 2019 року зазначається, що розгортання ШІ, Інтернету речей, блокчейн має обов'язково супроводжуватися достатніми гарантіями мінімізації ризиків шкоди, які вони можуть завдати, наприклад тілесні ушкодження чи іншу шкоду [12, с. 3]. Специфіка застосування цих технологій, включаючи складність, видозміну під час роботи, автономність, непрозорість, обмежену передбачуваність і вразливість до кіберзагроз, може створювати труднощі для доведення шкоди та її розміру, вплинути на справедливість і ефективність розподілу відповідальності.

Найважливіші висновки звіту, які мають бути враховані в правовому регулюванні такі [12, с. 3-9]: особа, яка використовує дозволену технологію, що несе підвищений ризик, повинна нести сувору відповідальність за шкоду, спричинену використанням технології; сувора відповідальність повинна лежати на особах, які контролюють ризик, пов'язаний з роботою нових цифрових технологій, і отримують вигоду від їх експлуатації; виробники продуктів або цифрового вмісту, що включає ці технології, повинні нести відповідальність за шкоду, спричинену дефектами їхніх продуктів; якщо технологія ускладнює доведення відповідальності, постраждалі повинні мати право на полегшення доказів; цифрові технології повинні мати функції реєстрації та надавати належний доступ до зареєстрованих даних для перенесення тягаря доведення шкоди; знищення даних постраждалого слід розглядати як шкоду, яка підлягає компенсації; розумним пристроям і автономним системам недоцільно давати статус юридичної особи, оскільки відповідальність за нанесення шкоди потрібно відносити до існуючих відповідальних осіб.

У Білій книзі зі штучного інтелекту: європейський підхід до досконалості та довіри [13], оприлюдненій у лютому 2020 року, Комісія визначила варіанти політики для підтримки регуляторного та інвестиційно-орієнтованого підходів з подвійною метою сприяти поширенню ШІ та усунути ризики, пов'язані з його використанням. Структурними елементами Білої книги є: політична основа, що визначає заходи для узгодження зусиль та мобілізації ресурсів для досягнення «екосистеми досконалості» на всьому ланцюгу створення вартості, а також нормативно-правова база, яка має створити унікальну «екосистему довіри» до

ШІ в Європі. Проблема побудови надійної регуляторної бази полягає в необхідності мінімізувати ризики потенційної шкоди (матеріальної та нематеріальної), особливо найбільш значущі. До суттєвих ризиків ШІ віднесено ризики порушення фундаментальних прав, зокрема захисту персональних даних, конфіденційності та недискримінації, а також ризики безпеки й ефективного функціонування режиму відповідальності [13, с. 10-13]. З метою встановлення обсягів майбутнього нормативно-правового регулювання продуктів і послуг зі ШІ в Білій книзі уточнені ключові елементи ШІ – це дані й алгоритми [13, с. 16]. Спрощене поняття ШІ сформульовано як набір технологій, що поєднують дані, алгоритми й обчислювальну потужність [13, с. 2].

У квітні 2021 року Комісія оголосила Пропозицію до Регламенту, що встановлює гармонізовані правила щодо ШІ (Акт про ШІ) та внесення змін до деяких законодавчих актів Союзу [6]. Проект Акту дає визначення терміну «система ШІ»: це програмне забезпечення, яке розроблено з використанням одного або кількох методів і підходів (машинне навчання, підходи, засновані на логіці та знаннях, статистичні підходи, байєсовське оцінювання, методи пошуку й оптимізації) і може для визначених людиною цілей генерувати результати, такі як вміст, прогнози, рекомендації, або рішення, що впливають на середовище, з яким воно взаємодіє. Акт про ШІ [6] встановлює гармонізовані правила розміщення на ринку, введення в експлуатацію та використання Систем ШІ в ЄС, заборону певних практик ШІ; спеціальні вимоги до систем ШІ з високим рівнем ризику та зобов’язання для операторів таких систем; узгоджені правила прозорості для систем ШІ з обмеженим ризиком; а також правила ринкового моніторингу та нагляду.

В Акті про ШІ [6] використовується ризик-орієнтований підхід, розрізняючи ШІ за рівнями ризику: неприйнятний, високий, низький та мінімальний. Системи ШІ з неприйнятним ризиком – це системи, які є загрозою для людей. Вони включають когнітивне поведінкове маніпулювання, соціальну оцінку (класифікацію людей на основі поведінки, особистих характеристик, соціально-економічного статусу), системи біометричної ідентифікації в

реальному часі та віддалені, зокрема розпізнавання обличчя. Практичне застосування таких систем забороняється.

Системи ШІ є системами з високим ризиком, якщо вони негативно впливають на безпеку або фундаментальні права. Їх розділятимуть на дві категорії: системи, які використовуються в продуктах, які підпадають під дію законодавства ЄС щодо безпеки продуктів, та системи, що належать до восьми сфер (біометрична ідентифікація та категоризація фізичних осіб, управління й експлуатація критичної інфраструктури, освіта та професійна підготовка, працевлаштування, управління працівниками та доступ до самозайнятості, доступ і користування основними приватними і державними послугами та перевагами, правозастосування, управління міграцією, притулком і прикордонним контролем, допомога в правовому тлумаченні та застосуванні законодавства) [6].

Системи ШІ з високим ризиком потрібно реєструвати в базі даних ЄС для їх оцінювання і моніторингу протягом усього життєвого циклу. До цих систем висуваються сурові вимоги для їх виведення на ринок, зокрема створення задокументованої системи управління ризиками, висока якість наборів даних, що живлять систему; документація про систему для можливостей її оцінювання; чітка та адекватна інформація для користувача; належні заходи людського нагляду для мінімізації ризику; високий рівень надійності, безпеки та точності [6].

Вимоги до прозорості висуваються для систем ШІ з обмеженим ризиком. До них відносять системи, призначені для розпізнавання емоцій, біометричної категоризації, створення або обробки зображень, аудіо- чи відеовмісту, взаємодії з фізичними особами. Використовуючи такі системи користувачі повинні бути обізнані, що вони взаємодіють з машиною, щоб прийняти обґрунтоване рішення відносно подальшої роботи [6].

Доповнюючи Акт про ШІ, 28 вересня 2022 року Комісія оприлюднила Пропозицію щодо Директиви про відповідальність за ШІ [14]. Метою Директиви є покращення функціонування внутрішнього ринку шляхом встановлення єдиних правил відносно певних аспектів позадоговірної цивільної

відповідальності за шкоду, заподіяну системами ШІ. Директива застосовується до цивільно-правових позовів за збитки, заподіяні системами ШІ, у тому числі за збитки з відповідальністю державних органів, які також підпадають під дію Акту про ШІ. Ключовими положеннями Директиви про відповідальність за ШІ [14] є зменшення доказових перешкод для постраждалих осіб від продуктів або послуг зі ШІ та полегшення пред'явлення позовів до операторів, постачальників і користувачів ШІ. Зокрема, згідно з Директивою в правову практику вводиться спростовна презумпція причинно-наслідкового зв'язку між виною відповідача та шкодою, завданою системою ШІ.

Таким чином, протягом останніх років розвитку цифрових технологій в ЄС у процесі удосконалення правового регулювання сфери ШІ застосовано всіх необхідних заходів для зниження потенційних ризиків нанесення шкоди та порушення прав і свобод людини системами ШІ. Оскільки розумні системи стають все більш досконалими, то ризики їх неконтрольованого використання і негативного впливу на економіку та суспільство зростають. Враховуючі ці обставини, державний нагляд і регулювання ШІ мають бути запроваджені в Україні до того моменту, як системи ШІ з високим ризиком будуть використовуватись на національному ринку. Функціонування ШІ з неприйнятним ризиком потребує негайної заборони. Подальші розробки нормативно-правової бази з регулювання ШІ доцільно робити з урахуванням напрацювань ЄС у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні : схв. розпорядженням КМУ від 02.12.2020 р. № 1556-р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text.

2. KSE та УКУ очолили експертний комітет Мінцифри зі штучного інтелекту. 05 лип. 2023 р. URL : https://kse.ua/ua/about-the-school/news/kse-ta-uku-ocholila-ekspertniy-komitet-mintsifri-zi-shtuchnogo-intelektu/.

3. Правове регулювання Штучного Інтелекту. Яким шляхом рухатись. Комітет Верховної Ради України з питань цифрової трансформації. *Голос України.*

08 серпня 2023 р. URL : http://www.golos.com.ua/article/372783.

4. Барбашин С. Штучний інтелект: проблеми та перспективи правового регулювання в Україні та ЄС. *PRAVO.UA.* 15.08.2023. URL: https://pravo.ua/shtuchnyi-intelekt-problemy-ta-perspektyvy-pravovoho-rehuliuvannia-v-ukraini-ta-ies/.

5. Несенюк А. Palantir рветься, OpenAI та Microsoft – на зв'язку. Як Мінцифри хоче залучити в Україну топові ШІ-компанії і робить свою версію регулювання. Бліц-інтерв'ю Олександра Борнякова. *Forbes.* 07.08.2023. URL: https://forbes.ua/innovations/palantir-rvetsya-openai-ta-microsoft-na-zvyazku-yak-mintsifri-khoche-zaluchiti-v-ukrainu-topovi-shi-kompanii-i-robit-svoyu-versiyu-regulyuvannya-blits-intervyu-oleksandra-bornyakova-07082023-15281.

6. Proposal for a Regulation of The European Parliament And Of The Council Laying Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and Amending Certain Union Legislative Acts. COM/2021/206 final. 21.04.2021. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206.

7. Civil law rules on robotics. The European Parliament resolution containing recommendations to the Commission. 2015/2103(INL). 16.02.2017. URL : https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/summary.do?id=1477231&t=d&l=en.

8. EU Member States sign up to cooperate on Artificial Intelligence. 10.04.2018. URL : https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/eu-member-states-sign-cooperate-artificial-intelligence.

9. Artificial Intelligence for Europe. Communication from the Commission. COM(2018) 237 final. 25.04.2018. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A237%3AFIN.

10. Coordinated Plan on Artificial Intelligence. Communication from The Commission to The European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee Of The Regions. COM(2018) 795 final. 07.12.2018. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0795.

11. Building Trust in Human-Centric Artificial Intelligence. Communication from The Commission to The European Parliament, The European Council, The Council, The

European Economic and Social Committee and The Committee Of The Regions. COM/2019/168 final. 08.04.2019. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52019DC0168.

12. Liability for Artificial Intelligence and other emerging technologies. Report from the Expert Group on Liability and New Technologies. 2019. URL : https://op.europa.eu/en /publication-detail/-/publication/1c5e30be-1197-11ea-8c1f-01aa75ed71a1/language-en.

13. White Paper on Artificial Intelligence – A European approach to excellence and trust. COM(2020) 65 final. 19.02.2020. URL : https://commission.europa.eu/system /files/2020-02/commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_en.pdf.

14. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on adapting non-contractual civil liability rules to artificial intelligence (AI Liability Directive). COM/2022/496 final. 28.09.2022. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0496.

REFERENCES

1. The concept of development of artificial intelligence in Ukraine: Ed. By order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, No. 1556-p (2020, December 2). (with changes). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text [in Ukrainian].

2. The KSE and UCU were headed by the Expert Committee of the Ministry of Defense on Artificial Intelligence. (2023, July 5). Retrieved from: https://kse.ua/ua/about-the-school/news/kse-ta-uku-ocholila-ekspertniy-komitet-mintsifri-zi-shtuchnogo-intelektu/ [in Ukrainian].

3. Legal regulation of artificial intelligence. How to move. Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on digital transformation. *Holos Ukrainy* (2023, August 8). Retrieved from: http://www.golos.com.ua/article/372783 [in Ukrainian].

4. Barbashyn, S. (2023) Artificial Intelligence: Problems and Prospects for Legal Regulation in Ukraine and EU. *PRAVO.UA.* 15.08.2023. Retrieved from:

https://pravo.ua/shtuchnyi-intelekt-problemy-ta-perspektyvy-pravovoho-rehuliuvannia-v-ukraini-ta-ies/ [in Ukrainian].

5. Neseniuk, A. (2023). Palantir is torn, Openai and Microsoft are in touch. As the Ministori wants to attract top shaped companies to Ukraine and makes its own version of regulation. Alexander Bornyakov's blitz. *Forbes.* 07.08.2023 [in Ukrainian].

6. Proposal for a Regulation of The European Parliament And Of The Council Laying Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and Amending Certain Union Legislative Acts. COM/2021/206 final. 21.04.2021. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206.

7. Civil law rules on robotics. The European Parliament resolution containing recommendations to the Commission. 2015/2103(INL). 16.02.2017. Retrieved from: https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/summary.do?id=1477231&t=d&l=en.

8. EU Member States sign up to cooperate on Artificial Intelligence. 10.04.2018. Retrieved from: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/eu-member-states-sign-cooperate-artificial-intelligence.

9. Artificial Intelligence for Europe. Communication from the Commission. COM(2018) 237 final. 25.04.2018. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A237%3AFIN.

10. Coordinated Plan on Artificial Intelligence. Communication from The Commission to The European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee Of The Regions. COM(2018) 795 final. 07.12.2018. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0795.

11. Building Trust in Human-Centric Artificial Intelligence. Communication from The Commission to The European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee Of The Regions. COM/2019/168 final. 08.04.2019. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52019DC0168.

12. Liability for Artificial Intelligence and other emerging technologies. Report from the Expert Group on Liability and New Technologies. 2019. Retrieved from:

https://op.europa.eu/en /publication-detail/-/publication/1c5e30be-1197-11ea-8c1f-01aa75ed71a1/language-en.

13. White Paper on Artificial Intelligence – A European approach to excellence and trust. COM(2020) 65 final. 19.02.2020. Retrieved from: https://commission.europa.eu/system /files/2020-02/commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_en.pdf.

14. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on adapting non-contractual civil liability rules to artificial intelligence (AI Liability Directive). COM/2022/496 final. 28.09.2022. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0496.